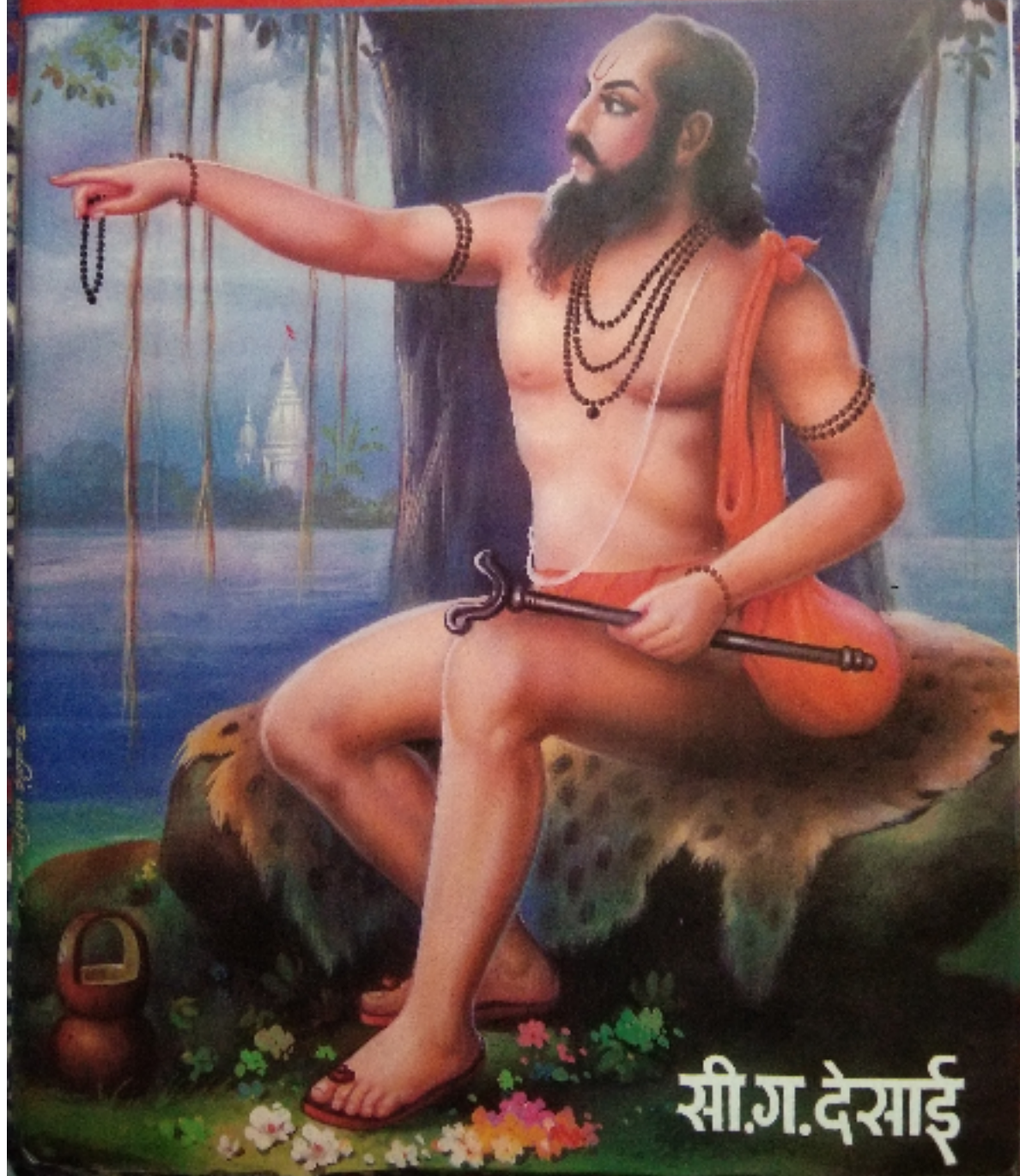

॥दैनंदिन दासबोध॥

सी. ग. देसाई

दैर्नंदिन दासबोध

प्रतिदिनी चिंतनासाठी
श्रीसमर्थीचा अत्यंत मौलिक उपदेश - विवेचनासह

संकलन व विवेचन
डॉ. सी. ग. देसाई

मुक्तामता
प्रकाशन

प्रकाशक :

अनिल रघुनाथ फडके

मनोरमा प्रकाशन

१०२/सी, माधववाडी, पहिला मजला,

दादर मध्य रेल्वे स्टेशनसमोर,

दादर पूर्व, मुंबई - ४०० ०१४

© डॉ. सी. ग. देसाई

प्रथमावृत्ती :

जानेवारी २०००

द्वितीयावृत्ती :

फेब्रुवारी २००१

तृतीयावृत्ती :

फेब्रुवारी २००४

चतुर्थावृत्ती :

फेब्रुवारी २००८

पंचमावृत्ती एप्रिल २०१५

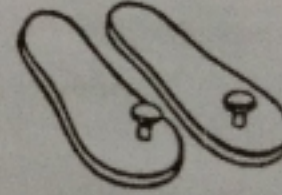

मुखपृष्ठ : अरविंद पाटील

मुद्रक :

श्री ज्योतिर्लिंग ऑफसेट,
कोल्हापूर

किंमत : २५०

जहाजपणापसूड उधांती मला
रांतवाङ्मयाची गोंडी लावली,
अर्थालुसंधाताने स्तोत्रे, आरत्या वगैरे
मठणाव्याची शिस्त लावली
आणि आपल्या जीवनाची शेवटची १८ वर्षे
श्रीमन्नारायणाच्या जमात घालविली
रहा माझ्या बावांच्या -
परम पूजनीय ती. के. नरेश गोपाळ देसाई
ह्यांच्या स्मृतीला
हा दैनंदिन दासबोध ग्रंथ
सादर समर्पण

- सीताराम

दासबोधाचे पारायणासंबंधी

(सांप्रदायिक परिपाठ)

दररोज स्नानसंध्या, देवगुजा वीरे नित्य धर्मकार्य पूर्ण केल्यावर श्रीदासबोधग्रंथाचे निदान दोन समास, मनोबोध म्हणजेच मनाच्या श्लोकातील अकरा श्लोक आणि दोन करुणाष्टके म्हणावीत. मनपूर्वक अर्घ लक्षात घेऊन दोन समास तरी रोज वाचावेत. श्रीदासबोधाची एकशे तेरा पारायणे करण्याचा संकल्प श्रीगुरुचरणी करून, एकादशीला नव्या पारायणासाठी आरंभ करण्याची प्रवृत्ती आहे. पारायण पंधरा दिवसांत पुरे व्हावे हा उत्तम मार्ग. रोज नियमित वाचन करण्यापूर्वी म्हणावयाचे मंगलाचरण असे आहे -

गणेशः शारदा चैव सद्गुरुः सज्जनस्तथा। आराध्यदैवतं गुह्यं सर्वं मे रघुनन्दनः॥१॥
गणेश शारदा सद्गुरु। संत सज्जन कुळेसक। सर्वही माझा रघुवीर। सद्गुरुकरुणें॥२॥
माझें आराध्य दैवत। परमगुह्य गुह्यातीत। गुह्यपणाची मात। न चले तेथें॥३॥
यो जातो मरुदंशजो क्षितितले संबोधयन् सज्जनान्।
ग्रंथं यो रचयन् सुपुण्यजनकं श्रीदासबोधामिधम्॥
वः कीर्त्या पठनेन सर्वविदुषां स्वांतापहारिः सदा।
सोऽयं मुक्तिकरः क्षितौ विजयते श्रीरामदासो गुरुः॥४॥
शुकासारिखें पूर्ण वैराग्य ज्याचें वसिष्ठापरी ज्ञान योगेश्वराचें।
कवी वाल्मिकासारिखा मान्य ऐसा। नमस्कार माझा सद्गुरु रामदासा॥५॥
मला घाटतें अंतरीं त्वां वसावें। तुझ्या दासबोधासि त्वां बोधवायें।
अपत्यापरी पाववा प्रेमप्रासा। महाराजचा सद्गुरो रामदासा॥६॥

दररोजचे वाचन पुरे झाल्यावर श्रीदासबोधाच्या उपसंहारातील म्हणजे विसाव्या दशकाच्या दहाव्या समासातील शेवटच्या बारा ओव्या म्हणून, श्रीदासबोधाची आरती करण्याची सांप्रदायिक शिस्त आहे. त्या ओव्या, दासबोधाच्या या दैनंदिन वाचनातही म्हणावयाला उपयोगी पडाव्यात, या हेतूने येथे दिल्या आहेत. तसेच श्रीदासबोधाची आणि श्रीसमर्थीची आरती दिली आहे.

जालें साधनाचें फळ। संसार जाला सफल।
निर्गुण ब्रह्म तें निश्चळ। अंतरीं थिंबलें॥ (२०-१०-२६)
हिसेच जाला मायेचा। जाला निवाडा तत्त्वांचा। साध्य होतां साधनांचा। ठाव नाहीं॥२०॥
स्वप्नीं जें जें देखिलें। तें तें जागृतीस उडालें। सहजचि अनिर्वाच्य जालें। बोलतां नये॥२८॥
ऐसें हें विवेकें जाणावें। प्रत्यर्थें खुणेसी माणावें। जन्ममृत्यूच्या नांयें। शूचाकार॥२९॥
भक्तांचेनि साधिमानें। कृपा केली दाशरथीनें। समर्थकृपेचीं वचनें। तो हा दासबोध॥३०॥
वीस दशक दासबोध। श्रवणद्वारें घेतां शोध। मननकायांस विशद। परमार्थ होतो॥३१॥
वीस दशक दोनशें समास। साधकें पहावें सावकास। विवरतां विशेष विशेष। कळों लागे॥३२॥
ग्रंथाचें करावें स्तवन। स्तवनाचें काय प्रयोजन। येथें प्रत्ययास कारण। प्रत्ययो पहावा॥३३॥
देहे तेंच पांचा भूतांचा। कर्ता आत्मा तेथींचा। आणी कवित्वप्रकार मनुष्याचा। कशावरुनी॥३४॥
सकळ करणें जगदीशार्थें। आणी कवित्ववि काय मनुष्याचें। ऐशा अप्रमाण बोलण्याचें। काय घ्यावें॥३५॥
सकळ देहाचा झाडा केला। तत्त्वसमुदाय उडाला। तेथें कोण्या पदाधीला। आपुलें म्हणावें॥३६॥
ऐसीं हीं विचारार्थीं कामें। उगेंच भ्रमों मये भ्रमें। जगदीश्वरें अनुक्रमें। सकळ केलें॥३७॥

आरती श्रीदासबोध्याची

जय जया दासबोधा ग्रंथराज प्रसिद्धा। आरती बोधाचीन विमलज्ञान बाळबोधा॥१॥ वेदान्तसंगतीचा काव्यविंधु भरला।
शुनिशाग्रग्रंथगीता साक्ष संगम केला। महानुभाव - संतजनीं, अनुभव चाखीला। अज्ञान जडनीयां, मार्ग सुगम जाला॥२॥
नवविधा भक्तिपंथें, रामरूप अनुभवी। चातुर्थनिधि मोठा मायाचक्र उगवी। हरिहरदर्यांचे मुख प्रगट दावी। बद्धचि सिद्ध झाले,
असंख्यात मानवी॥३॥ वीसही दशकांचा अनुभव जो पाहें। निव्वनेमं विचरितां स्वयं ब्रह्मचि होवें। अपार पुण्य गांठी तरी ब्रह्म
लाहें। कल्याण लेखकाचें। भावगर्भ हृदयें लाहें॥४॥

आरती श्रीसमर्थ्याची

आती रामदासा। सद्गुरु सर्वेश। काशाबाधामनोभावें। बोवाळू परमेश॥१॥ रामदास मूर्तिमंत। रामचंद्र अवतार। कलियुगी
अवतरोनी। केला भक्तांचा उद्धार॥२॥ वैराग्य भक्तिज्ञान। शांति क्षमा विरक्ती। विवेक सारलंकृत। क्षमा दया सर्वभूती॥३॥
सच्चिदानंदधन। रामदास केवळ। दिनकर कृपायोगें। रामचंद्र निर्मळ॥४॥

॥ श्रीराम ॥

दासबोध्याच्या रचनेविषयी संक्षिप्त परिचय

'मूळचा दासबोध' शके १५८०-८२ मध्ये सात दशकांचा तयार झाला असावा. सातव्या दशकातील दहाव्या
समासातील ४२ व्या ओवीत श्रीसमर्थ रामदास सांगतात - 'सरती शब्दांची खटपट। आला ग्रंथाचा सेवट। वेधे
सांगितले स्पष्ट। सद्गुरु भजन॥ या ग्रंथांतर्गत आधारभूत मूळचा दासबोध सात दशकांचा असावा हे पटावे. ह. भ. प.
पांगारकर यांनी दासबोध्याच्या पाचव्या आवृत्तीच्या ८ व्या पानावर प्रस्तावनेत उल्लेख केलेली अन्य अनुमानेही ग्राह्य वाटतात.
समर्थानी निवरागावर अनुग्रह केला त्यावेळी त्यांचा लघुबोध सांगितला. तो तेराव्या दशकाचा ६ वा समास होय.
अकसुलखानाचा वध करून शिवना समर्थीच्या दर्शनास आले तेव्हा उत्तम पुरुष वर्णन म्हणून शिवगौरवर समास सांगितला तो
१८ व्या दशकातला ६ वा समास होय. विसावा दशक समर्थ निवरागास गेले त्यावर्षी म्हणजे शके १६०३ मध्ये पुरा केव्हाचे
प्रसिद्ध आहे व तेव्हाच बहुधा पहिला प्रस्ताविक समास जोडला असावा.' सर्वसाधारणपणे श्रीगणेशाचे स्तवन प्रारंभी येते. पण
संप्रतच्या दासबोधात प्रस्ताविकाचा समास पहिला आहे. यावरूनही ह. भ. प. पांगारकरांचे अनुमान ग्राह्य वाटते. शके
१५८०-८२ मध्ये सप्तदशी दासबोध तयार झाल्यावर त्यात अचानक पण विशेषतः आठ दशकांतील विषयांचा अधिक
परिष्फोट करणारे असे सफुट समास त्यात समाविष्ट करून वीस दशकांचा दासबोध समर्थ्याच्या प्रयाणापूर्वी म्हणजे श. १६०२-
३ मध्ये तयार झाला असावा ही एक अटकळ आहे -" हे ह. भ. प. पांगारकरांचे मतही पटण्यासारखे आहे. कारण सातव्या
समासातील काही विषयांची पुढील अथवा विस्तार पुरील काही समासात आढळतो. सप्तशेवटी माझा हा विनम्र प्रयत्न
श्रीसमर्थ रामदासांच्या कृपेचा निदर्शक आहे हे मान्य करून हे विवेचन पूर्ण करतो.

- सीताराम

प्रस्तावना

'श्रीदासबोधची तोंडओळख' हे माझे पुस्तक नोव्हेंबर १९६६ मध्ये प्रकाशित झाले. ते मी श्रीमंत परमहंस परिब्राजकाचार्य सद्गुरु श्रीधर स्वामी महाराजांना अर्पण केले होते. त्यांनी तत्पूर्वी मला प्रसादाचा नारळ व आशीर्वाद देऊन कृतार्थ केले होते. त्या पुरतकाला शुभाशीर्वाद देऊन श्रीमंत श्रीकाडसिद्धेश्वर महाराज यांनी मला उपकृत केले होते. त्यातील काही वाक्ये अत्यंत मोलाची आहेत. म्हणून मी ती येथे उद्धृत करीत आहे.

"शुभ कार्यांच्या पाठी आशीर्वादाचे कृपासुत्र सदैव असतेच. म्हणून आशीर्वाद करणे संभवत नाही. प्रेम करणे आणि असणे यात महदंतर आहे. आईचे प्रेम स्वाभाविक असते. तर इतर लोक प्रेम करतात. अजीर्वाद अर्थाचे वाचा प्रत्यय जीवस वाचा, याबद्दल श्रीसमर्थानी दासबोध ग्रंथात अमृतत्व ठायी ठायी प्रगट केले आहे. ते अमर तत्त्व ओळखण्यासाठी आपल्या भावभाषेमध्ये जगाला तारक संदेश दिला आहे... प्रत्येक पानागणिक त्यांचे ध्येय प्रत्ययास येते. "भक्तिचेनि योगें देव। निश्चयें पावती पानव॥" भक्ती केल्याने निश्चयाने मानव पावन होतो... आपण भक्ती करीत असताही देवाची प्रचिती येत नसेल तर, काहीतरी आपली मोडचूक झाली असली पाहिजे असे ठाम समजावे. 'देव वहावा भक्तवर्णे'... भक्त म्हणजेच देव... यवविधा भक्तीच्या द्वारे आत्मनिवेदन अवगत झाले नसेल तर त्याचे कारण वहिली भक्ती - 'सद्गुरुमुखे श्रवण झालेले नाही, असे खास समजावे. श्रीसमर्थानी या भक्तीच्या प्रचितीबद्दल लिहिले आहे "आहे तर परम सुखम्। परि जनास जाहला दुर्गम। कां तपाचें घुकलें धर्म। सत्यमागमाकडे।" सत्यमागम असल्यास आशीर्वाद स्वयं आपण आहे, असा संदेश देणारे समर्थ रामदास यांचा संदेश निवेदन करण्याचे महत्कार्य आपले हातून सतत चढो हा आशीर्वाद."

महाराजांचा हा आशीर्वाद आज खरा ठरला आहे. 'मनोसा प्रकाशन' चे श्री. अनिल त्र्युनाथ फडके यांनी दैनंदिन दासबोध लिहिण्यास सांगितले. ते काम मी स्वीकारले, परंतु नंतर ते किती अवघड आहे याची कल्पना आली. माझे स्नेही श्री. गोपाळ कृष्ण ठाकुर व मी गोरगाव येथे, १९९७ च्या एप्रिल मध्ये श्रीकाडसिद्धेश्वर महाराजांना भेटलो. त्यांचे वय ९२ वर्षांचे असूनही ते पूर्वीप्रमाणेच प्रसन्नमुख दिसतात. त्यांना दैनंदिन दासबोधाची कल्पना आवडली. ते मार्भिकरणे एवढेच बोलले, "आधी स्वतःस बोध करून घ्या व पण दासबोध लिहा. आधी सद्गुरुने दास व्हा म्हणजे बोध आणोआम होईल." त्यानंतर एक वर्ष चिंतनात गेले. माझे स्नेही श्री. गोपाळ कृष्ण ठाकुर आणि श्रीस्वामीसमर्थ भक्त श्री. ना. पि. तथा तात्या दीक्षित यांनी वेळोवेळी काही सूचना करून मला उपकृत केले. माझ्या कन्या चि. सी. सिता फडके आणि चि. सी. तलिना मोडक यांनीही कोणत्या ओव्या निवडाल्या याबद्दल चर्चा केली. आत्मशान्ति कला केंद्रात वाऊन सद्गुरु इंदिरानाता दाक्षेकर यांच्या फोटोपुढे नतमस्तक होऊन प्रेरणा मागितली. त्यानंतर प्रथम ओव्यांचा ग्रंथ ठरविला. एप्रिल ३६६ ओव्यांच्या विवरणात संपूर्ण दासबोधाचे सार आणाने असा मानस होता. त्यामुळे ओव्यांचा निबंद करण्यात बरेच दिवस गेले. असे चार-पाच महिने गेले. परंतु लेखनात प्रगती होईना. त्यानंतर 'नामूलं लिख्यते किंचित्' ही उक्ती आठवून ड. भ. प. लक्ष्मण रामचंद्र गंगारकर यांनी सांपादित केलेला सार्वदासबोध, श्रीरामभक्त के. प्रा. के. वि. वेल्हारे यांचा सार्व श्रद्धासबोध, श्रीसमर्थानी बोधसुधा हा कृष्णभक्त श्री. दिवाकर पैसास यांचा ग्रंथ, ह्या ग्रंथांचे वाचन केले. ह्या सर्व ग्रंथकारांचा मी अत्यंत कर्णो आहे. ह्या मुद्रतीतच माझी ज्येष्ठ कन्या चि. सी. मेधा मेहेंदळे हिने माझी मनोबोधावरवी काही प्रचने व्हीडीओवर टेप केली. मनोबोधात दासबोधाची बीजे आहेत हे त्यावेळी लक्षात आले. माझी पत्नी सी. कुसुम मला वारंवार लेखनाची आठवण देतच होती. माझा भाऊ चि. मार्कंडेया, माझी ज्येष्ठ कन्या चि. सी. मेधा मेहेंदळे, माझा मुलगा चि. मिलिंद आणि व्हाही श्री. त्र्युनाथ तथा नाना कोदे यांनीही मला प्रोत्साहन दिले, त्यांचे मी आभार मानतो. अखेर हाणे येथील चि. मिलिंदच्या प./३०३, सुपर कॅसल, ह्या क्लॉकमध्ये एकांत मिळून ग्रंथ आकार घेऊ लागला; आणि २६ ऑगस्टला श्रंगनोरचतुर्थीच्या पूर्वी दोन दिवस लेखन पूर्ण झाले. त्यानंतर अक्षरकुळणी करणारे श्री. अरुण फडके यांनी ताण्यातच वास्तव्य असलेल्या 'श्रीसमर्थानी बोधसुधा' हा अग्रिम ग्रंथ लिहिणाऱ्या कृष्णभक्त श्री. दिवाकर पैसास यांना या ग्रंथाची मुद्रणप्रत लिहून काढण्याची विनंती केली. ही त्यांनी उदार मनाने मान्य केली. मी श्री. दिवाकर पैसास यांचे नाव बरेच दिवस ऐकत होतो. त्यांच्यासारख्या शीर व्यासंगी कृष्णभक्ताशी माझा प्रत्यक्ष परिचय या निमित्ताने झाला, हे मी माझे भाग्य समजतो. त्यांचे आभार मानावे तेवढे बरेच.

अक्षरबुद्धी करणारे अक्षय फोटोटाइपसेटर्सचे फडके बांधु, मुद्रक सौ. श्यामला चिंचणीकर आणि प्रकाशक श्री. अश्विनी फडके यांच्या सार्थ परिश्रमामुळेच हा ग्रंथ प्रकाशित होऊ शकला याबद्दल मी त्यांचाही आणी आहे.

ग्रंथात शेवटी जोडलेली परिशिष्टे अभ्यासकांना उपयुक्त होतील ही आशा आहे. हा ग्रंथातील चांगले ते सर्व संपादने व नवून ते माझे. हा ग्रंथ दासबोधवाचकांना नित्य वाचनार्थ उपयोगी पडेल ही अपेक्षा. माझे 'दासबोधवाची तोंडओळख' हे पुस्तक वाचून भारतीय सैन्यात आघाडीवर लढणाऱ्या जंगप्राथ नावाच्या एका सैनिकाने 'सपरभूमीवरील घोर अंधारात आणि भयंकर बातावरणात आम्हांला दासबोधाचा उपदेश उत्साह व धीर देतो...' असे विचार व्यक्त करणारी दोन पत्रे ६-३-१९६९ च्या सुमारास हिंदी भाषेत मला पाठविली. त्यांची आठवण झाली की दासबोधाचा महिमा अधिकच प्रकाशने मनात ठसतो. त्यातले मूळ एक-दोन वाक्ये येथे देतो - 'आपसे कधी तालुक नही पडा और न कभी मिले हैं। किन्तु आपकी लिखी हुई किताब "दासबोधवाची तोंडओळख" यह पढ़ कर तो मुलाखात हो चुकी है। ज्ञानरूपी ज्योतने जो इशारा किया है जिससे हमें सावधान होनेका बल दिया. फिर शेष बालोंका क्या ? आपकी किताबें पढ़कर मेरे जैसे भयंकर अंधेरी रातोंमें खुबि बटोरनेवाले अज्ञातेमें आकर सफलता की कुंजी हाथ में ले सकते हैं। जल्दसे जल्द हिंदी अनुवादमें 'दासबोधवाची तोंडओळख' यह किताब भेजकर हम पाभरोका मलिन ज्ञान नष्ट करके सत्यज्ञान रूपी ज्योत को प्रकाशमय करें, यह बार बार किन्ती. ती दोन पत्रे म्हणजे श्रीसंपद रामदासांच्या उपदेशाच्या प्रभावाचा आधुनिक असा बोलका पुरावा आहे, म्हणून मी ती पत्रे जतन करून ठेवली आहेत.

सर्व दासबोधभक्तांचा किनीत

शहा बिल्डिंग नं. १,

ब्लॉक नं. ५,

११५, कटारिया मार्ग,

माहीम, मुंबई ४०००१६.

दूरध्वनी : ४३० ७६ ९९; ४३६ १७ ८३

सी. ग. देसाई

९-९-१९९८

श्रीसमर्थरामदासांचे संक्षिप्त चरित्र

चैत्र शुद्ध त्रयोमी म्हणजे समनवमी, शके १५३० (इ. स. १६०८) या दिवशी, औरंगाबाद जिल्ह्यातील जाम्ब गवात राहणाऱ्या श्री. सूर्याजीपंत डोसर यांच्या घरात, आनंद महोत्सव साजरा होत होता. त्या दिवशी सूर्याजीपंताची पत्नी सी. रेणुकाबाई हिने एका परम दिव्य पुत्ररत्नाला जन्म दिला होता. डोसर घराण्यात एकवीस पिढ्या रामोपासना चालत आली होती. त्याशिवाय सूर्याजीपंतांनी सूर्याची विशेष उपासना केली होती. त्या सर्व पुण्याईचे दृश्य फळ म्हणजे ह्यांच्या घरात जन्मलेला तो सुपुत्र. आईने त्याने नाव नारायण असे ठेविले. नारायण म्हणजेच आपले समर्थ रामदास. समनवमीला जन्म झाला म्हणून त्यांना रामाचाय अन्तार लागू लागले. लहानपणी समर्थांनी शरीरसंगदा उत्तम कमवली. त्यांच्या वयाच्या पाचव्या किंवा काहींच्या पने सातव्या वर्षी त्यांची मुंज झाली. त्यानंतर लगेच त्यांचे वडील निवर्तले. त्यांचे वडील बंधु गंगाधरपंत यांनी त्यांचे शिक्षण केले. समर्थांनी मंडिगा, अष्टाध्यायी, ब्रह्मसूत्र, ज्योतिष आणि हिशोब यांचा अभ्यास केला. वयाच्या आठव्या वर्षी (इ. स. १६१६) समर्थांनी हनुमानाच्या देवळात चोर तपश्चर्या केली, तेव्हा त्यांच्यावर पाऊतीने श्रीरामचंद्रांकडून अनुग्रह करविला. त्यानंतर नारायण या नावाऐकवी समर्थांनी रामदास हेच नाव प्रसिद्ध झाले. ते आपल्या मनःपूर्वक भक्तीने रामाचे दास बनले आणि शेवटी श्रीराम त्यांचा दास झाला. वाराच्या वर्षी म्हणजे इ. स. १६२० साली त्यांचा विवाह करण्याचे ठरले. पण ब्राह्मणांनी, 'शुभमंगल साधकान' असे मंगलाष्टकात म्हणताच, समर्थ म्हणजे नारायणराज डोसर, त्याच्या मांडवातून पळून गेले, आणि अठरा दिवस पाची प्रवास करून, पंचवटीला श्रीदर्शन घेऊन, नाशिकजवळील टाकळी येथे पोहोचले. तेथे त्यांनी बारा वर्षे मोर तपश्चर्या केली. 'श्रीराम जगाम जय जय राम' या तेरा अक्षरी मंत्राचा तेरा कोटी जप त्यांनी केला. बाच सुमारास, त्यांनी जुना दासबोध, कल्याणहके तोंडे ग्रंथ लिहिले. त्यानंतर बारा वर्षे त्यांनी स्वयंभू भारताची यात्रा केली. काबूल, कंदाहार येथेही ते जाऊन आले होते. वीरार्जुन पुरे झाल्यावर श्रीरामाच्या आज्ञेप्रमाणे ते शके १६६६ (इ. स. १६४४) साली कल्याणतीरी आले. तेथून पुढे ३६ वर्षे त्यांनी अनेक ग्रंथ लिहिले. प्रथम दासबोध, मनाचे श्लोक, आत्माराम हे मुख्य ग्रंथ. त्या शिवाय कल्याणहके, अभंग, पदे, आख्या, सबाया, सगुनिगुण ग्याने, मानस-पूजा, मानसचक्रे, अंतर्भाव, लखिते ह्या स्वतंत्र रचना आणि रामायणाच्या किर्तिकांकांड, सुंदरकांड आणि बुद्धकांडाचा श्लोकबद्ध मराठी अनुवाद त्यांनी केला आहे. समर्थांची शिष्यपरंपरा फार मोठी आहे. त्यांच्या शिष्यांतील अग्रगण्य म्हणजे डोगाव मठाचे कल्याणस्वामी आणि शिरगावमठाधिपती श्री. दत्तात्रेयस्वामी. या दोन्ही शिष्यांनी स्वहस्ताने लिहिलेल्या श्रीदासबोधाच्या प्रती उपलब्ध आहेत. श्रीदासबोधाच्या तेराव्या दशकाचा सहावा समास म्हणजे श्रीरामर्थांनी छत्रपती शिवाजीमहाराजांवर जेव्हा अनुग्रह केला त्यावेळी केलेला लघुबोध होय. श्रीदासबोध मूळ एकवीस समासांचा, नंतर त्याचे सात दशक किंवा सत्तर समास झाले. त्यात आणखी एका दशकाची भर पडली. आणि त्यांचा समन्वय पहिल्या आठ दशकात निर्माण झाला. पण पुढे समर्थांनी वेळोवेळी दिलेली प्रवचने, पुढील बारा दशकात एकत्र गुंफण्यात येऊन वीस दशकांचा आणि दोनशे समासांच्या संग्रहाचा दासबोध पूर्ण झाला असावा. त्यामुळे दासबोधाचे दोनशे समास म्हणजे समर्थांची दोनशे स्वतंत्र प्रवचनेच आहेत असे वाटावे. बरेच समास स्वतंत्र नाटले तरी संपूर्ण दासबोध समर्थकृतच आहे यात संशय नाही. दोसमर्थांनी ज्यास ओळ्यांचे छोटेसे योगानुभवाचे प्रकरण श्रीकल्याणस्वामीसाठी तयार केले होते आणि त्यात शेवटी 'इति श्रीदासबोधग्रंथ। त्यांतील हा सोपीय अर्थ। श्रोते ऐकता यथार्थ। समाधिस्थ होती।' असा उल्लेख आहे. ज्ञानेश्वरी, एकनाथी भागवत, दासबोध आणि तुकोबाचे अभंग या चार ग्रंथांना, श्रीमत् पांगारकरांनी मराठी भाषेचे चार वेद असे गौरविले आहे, ते सर्वथैव उचितच वाटते. श्रीसमर्थांची जन्मभूमी जांब, तपोभूमी टाकळी आणि कर्मभूमी सारा भरतवर्ष उरला. समर्थ-कधी चाफळ मेथे, कधी सातान्यासजवळील सज्जनगावर तर कधी शिवधरचे घळीत राहत असत. त्यांनी महाराष्ट्रात बलोपासना व्हावी या हेतून अकरा मार्तीची स्थापना केली. अशा या श्रौत संताने, श्रीरामसेवेत, महाराष्ट्रीय जनतेच्या उद्धारकार्यात आणि परोपकारात देह झिजवून अखेर वयाच्या ब्राह्मराज्या वर्षी माघ वद्य नवमी, शके १६०३ (इ. स. १६८१) या साली, शनिवारी सज्जनगावावर देह ठेवला. 'आत्माराम दासबोध। मार्जे स्वरूप स्वतःसिद्ध।' हे त्यांचे शेवटचे उद्गार. श्रीदासबोध ही त्यांची वाङ्मयीन भूमी. ज्याला समर्थांचे मनोगत कळावे अशी उत्कंठा असेल त्याने दासबोध आपलासा करावा, आणि प्रवचन, प्रतीती आणि प्रबोध या समर्थचरित्रातील त्रिगुणांचा प्रत्यक्ष अनुभव घ्यावा.

लेखकाचा अल्प परिचय

प्रा. डॉ. सीताराम गणेश देसाई

राष्ट्रभाषा कोविद, ज्योतिष प्रात

एम्. ए. पीएच्. डी.

कन्य दिनांक १५ मे १९२८

१९५० बी. ए. संस्कृत व मराठी विषयांत प्रथम श्रेणी व

१९५२ एम्. ए. परीक्षेत ब्रामा वेदान्त पारितोषिक.

१९५२ ते १९६४ स्फोरल कॉलेज, मुंबई येथे संस्कृतचे लेक्चरर.

१९६४ पासून अजयतागावत संस्कृत विभाग प्रमुख

मीडीबाई कॉलेज, विलेपार्ली (पश्चिम), मुंबई - ५६.

१९६२ साली कन्या उर्ध्वपदांचा सर्वोत्तीर्ण अभ्यास या विषयावरील

इंग्रजी प्रबंधावढल मुंबई विद्यापीठाची पीएच्. डी. पदवी.

१९७९ लख्खन विषयांत एम्. ए. प्रथम श्रेणी, मुंबई विद्यापीठाची

संस्कृत विषयात पीएच्. डी. चे गाईड म्हणून मान्यता.

- प्रा. डॉ. सीताराम गणेश देसाई, यांची संग्रहा पुस्तके आणि कॅसेट्स -

- मालविकाग्निमित्रम् - मराठी अनुवाद, १९५९ ● आठवदांचा राजा (शिशुन लोककथांचा मराठी अनुवाद) १९६४, पुनर्मुद्रण १९७०, १९७५ ● भावार्थ श्रीगुरुचरित्र, मराठी, १९६५ ● दासबोधची तोंडओळख, १९६६ ● जसा अमुक लघुसोहळा, प्रथम आवृत्ती १९६६, द्वितीय १९७१ ● सुधारित मनुष्य (सहसंपादन) १९६६, १९६८ ● देवीदर्शन - मराठी प्र. आवृत्ती १९६७, द्वितीय १९७५ ● लिळा उपड (दुनेस्को पारितोषिक, १९६५) प्रकाशित १९७० ● सुबोध कथा (मुम्बे पारितोषिक, १९६९) प्रकाशित १९७० ● चल चल रे मुंज मुला १९६९ ● सत्यं शिवं सुन्दरं, भाग २, श्रीमत्पदाईबयांच्या चरित्राचा इंग्रजीवर्णन मराठी अनुवाद १९७९ ● दुग्ध सप्ताह गुलाब, मराठी अनुवाद, १९८२ ● मोरया नाभी मी रंगारे (पोह गीत संग्रह, १९७२) ● स्मृति सौम्य (आईबाईलाचे चरित्र, संपादक, १९७३) ● मागे पारतोनी पाहे (सहसंपादक, १९७४) ● आमही सारे पुण्यीपुत्र, १९७४ ● The Story of Shreerama, १९७६ ● श्रीगणेशान, १९७६ ● मुद्गलपुत्र, मराठी ओबीबड अनुवाद, भाग १ व २ ● श्रीगणेश उपनिषदे १९७८-७९ ● पित्रा, गुलशननेदांच्या कादंबरीचा नवी अनुवाद, १९७८ ● आकाशाने धरले मीन, कादंबरीचा मराठी अनुवाद, १९७८ ● गणपति अथर्वशीर्ष इंग्रजी अनुवादक, १९८०, १९८८ ● रंजक गोष्टी ● A Critical study of the later Upanishad ● आमही कालिदासाचे विदूष ● २००० सुखिचार ● सुखकर्ता दुःखहर्ता

- कॅसेट्स -

- मोरया नाभी रंगारे (कॅसेट व एलपी.) ● गणपतीची पूजा ● सुखकर्ता दुःखहर्ता ● ऐका गजाननाच्या कथा भाग १, २ ● अष्टविनायक कथा भाग १, २ ● श्री सत्यनारायण पूजा टिप्स भाग १, २ ● श्री सत्यनारायणाची पूजा (ओरिएंटल) भाग १, २ ● श्री गणपति सहस्र नाम (ओरिएंटल) ● श्री गणेश सहस्र नाम टिप्स ● अष्टविनायक श्रुति दर्शन ● गणेश गीत या १, २ ● श्री बटसावित्री पूजा ● हरितालिका पूजा ● मंगळागौरी पूजा ● संध्या विवाह विधी ● श्री लक्ष्मीपूजन ● श्री सई स्तुती ● स्व रश्मि शिव स्तुती ● दिव्यादिवा दीपोत्कर्ष ● नित्यउपासना ● सुरसुखाण्या ● गणपतीच्या आरत्या व पूजा (ओरिएंटल) ● श्रीगणेश सुप्रभात ● श्री विठ्ठल सुप्रभात ● श्रीसाई सुप्रभात ● श्रीदेवी सुप्रभात ● श्रीदत्त सुप्रभात

पत्ता : डॉ. ग. देसाई

राहा बिल्डिंग, नं. २, कटारिया मार्ग, भगत गाडी, माहीप, मुंबई १६ ● दूरध्वनी : ४३६१७८३; ४३०७६९९